

IZ ZAPUŠČINE FRANCETA KLOPČIČA

France Klopčič (1903–1986), politik, poklicni revolucionar, Stalinov pregnanec v Sibiriji, zgodovinar, publicist, je eden najbolj pokončnih mož novejšje slovenske politične in kulturne zgodovine. Če njegovo obsežno strokovno in publicistično delo skušamo zajeti pod en sam imenovalec, bi moral zapisati, da ga je zanimalo predvsem dvoje: usoda slovenskega naroda in usoda socializma.

Bil je eden redkih Slovencev, ki se je brez sektašenja zavezujoče ukvarjal z razrednim in nacionalnim vprašanjem. Iz takšnega nazora in spoznanja je nastal tudi pričujoči dokument, ki je obležal v njegovi zapuščini, čeprav ga je avtor nameraval objaviti, saj je med prvimi pri nas uvidel, kako skokovito se prebujata nacionalna zavest, ki išče tudi svojo družbeno izpopolnitev. Klopčič se je svojega programa lotil z vso odgovornostjo, ponudil ga je v kritični pretres nekaterim našim »najodgovornejšim tovarišem«, da bi skupaj pretresli, če bi bilo treba v dokumentu kaj spremeniti, dopolniti, toda zgodilo se je, česar Klopčič ni pričakoval: tako radikalno formuliran program, so menili, bi utegnil sprožiti predvsem zunaj Slovenije neustrezen odmev, sumničenja, očitke. Klopčič se s takim mnenjem ni strinjal, vendar se je uklonil nasvetu in dokumenta ni objavil. Že takrat pa mi je pustil pričujoče korigirano in dopolnjeno besedilo s prošnjo, naj bi ga v Sodobnosti objavili, kadar bi se nam zdelo primerno. Potem je zbolel in preden je odšel v bolnišnico, od koder se ni več vrnil, mi je še enkrat izpovedal svojo željo, ki je kmalu postala njegova poslednja. Že za časa njegovega življenja in po njegovi smrti so postala razmišljanja o nacionalni usodi tako rekoč osrednja tema slovenske publicistike. Pred dnevi se je v uredništvu oglasila njegova vdova in mi zaupala, da je tudi njej, tik pred svojo smrtjo, izrazil upanje, da mu bo Sodobnost ob prvem »primernem času« ta program objavila.

Sedanji čas javnih razprav o ustavnih spremembah, radikalne zakonske intervencije ZIS, ki niso nepomembne za prihodnost naroda, so več kot primeren razlog za odločitev, da uredništvo izpolni Francetu Klopčiču nje-

govo poslednjo željo. Hkrati pa smo prepričani, da so temeljne ugotovitve v dokumentu danes le še bolj prepričljive, preverjene z našo izkušnjo zadnjih treh let, da se nam Klopčič predstavlja v tej posmrtni izdaji z vso aktualnostjo in primernostjo.

Urednik

Slovenski nacionalni program med graditvijo socializma Teze o slovenski poti v prihodnost

Druga, izpopolnjena izdaja

Ljubljana 1984

Predgovor

Predloženo besedilo so narekovali dogodki zadnjih, pičlih dveh let pri nas v domovini.

To so bile težave pri uporabi v skupščini SFR Jugoslavije načela konsenza med republikami in pokrajinama, težave v gospodarstvu in odtod izhajajoče kritike in predlogi, med njimi tisti o reviziji našega političnega sistema, težko ali nikakor ne razumljivi odpori zoper stališča slovenske delegacije v skupščini glede izvoza in realizacije deviznih dohodkov, ki jih SR Slovenija prispeva četrtno, neskladja glede tako imenovanih »skupnih programskih jeder« v šolskem izobraževanju, ki so jih spremljali komentarji prav nič objektivne narave, kar se je pokazalo tudi na kongresu zgodovinarjev Jugoslavije oktobra 1983 v Arandelovcu, večkratno pristransko poročanje v beograjskem tisku o dogajanjih v Sloveniji, pojavljajoče se v občilih zahteve po »dekardeljizaciji« sistema in ne navsezadnje dogodki na Kosovu.

V naštetih primerih je šlo za odklone od programskih stališč socializma in delno za protislovenska stališča. Eno kot drugo ni sprejemljivo.

Na predloženo besedilo so vplivala dalje razmišljanja o usodi narodov, zlasti malih, v današnjem svetu, tako v območju kapitalističnih dežel kakor v taboru socialističnih držav in med deželami nerazvitega ali tretjega sveta. Od teh razmišljanj, zelo širnih, naj omenim tri.

Prvo se nanaša na usodo narodov (ali nacij), ki so se odločili za socialistični razvoj. Ne gre upoštevati samo razrednih gibanj in interesov delovnih ljudi, marveč tudi gibanja in koristi nacij, zlasti malih. Socializem pomeni prav tako skrb za obstoj in razvoj narodov. Pomeni dodatne možnosti za male narode, zatirane v minulosti. Pogoji za razvoj pa so zelo raznoteri tako v raznih deželah kakor pri različnih narodih. Zato upravičeno govorimo o različnih družbenoekonomskih poteh v socializem in moramo prav tako upravičeno priznati različen razvoj narodov pri graditvi socializma. Odtod se javlja potreba po spoznanju in utrditvi nacionalnih poti v socializem, a s tem v zvezi potreba po svojskih in samostojnih nacionalnih programih v socializmu.

Zakaj nacija, še posebej majhna, ki je stopila na pot v socializem, ne bi mogla ali smela imeti posebnega nacionalnega programa za tak razvoj? Če

ga doslej ni imela ali je bil le nakazan, morda celo zakrnel, ga opredeljujmo ali izpopolnjujmo.

V primeru malega naroda Slovencev je dovolj zgodovinskih in sodobnih okoliščin, ki narekujejo izdelavo slovenskega nacionalnega programa. Če je to novost v družbi, naj prispeva k teoretičnim in praktičnim uspehom socializma.

Drugo razmišljanje upošteva obstoj protislovenskih in protijugoslovenskih teženj ali namer med zamejsko emigracijo in med določenimi krogi v domovini. Protisocialistično in protisamoupravljaljsko delovanje teh krogov se oslanja med drugim na pomanjkljivosti v nacionalnih zadevah. Z izdelavo in razglasitvijo slovenskega nacionalnega programa med graditvijo socializma, za slovensko pot v prihodnost, onemogočimo hkrati kalno ribarjenje naših nasprotnikov.

Tretji razlog za program je spoznanje, da se med Slovenci širi razočaranje nad razmerami v federaciji, nezadostno ekonomsko in politično urejenimi, še posebej zaradi pojava v nekaterih okoljih starih, negodnih in spodletelih teženj po unitaristični ureditvi odnosov med narodi in po centralistični praksi v osrednjem državnem aparatu znotraj federacije, kar spodkopava socialistično in samoupravljaljsko bistvo Jugoslavije. Takšno razočaranje (ali dvom o jugoslovanstvu) ustvarja povečano skrb posameznega naroda za svojo usodo in privodi k upravičenemu nacionalizmu. Odtod ni daleč do pretiranega ali popačenega nacionalizma, to je do nacionalnega šovinizma, nevarnega za vsako družbo. Zato bodi določitev slovenskega nacionalnega programa hkrati bistveno in učinkovito sredstvo zoper nacionalni šovinizem, za njegovo preprečitev.

Na nujnost slovenskega nacionalnega programa je napomnil Josip Vidmar že leta 1968 (Naš današnji problem), ko je ugotovil, da »položaj našega naroda vendarle še ni do kraja razčiščen, razjasnjen in urejen« ter zapisal, da »je stopila problematika naše narodnosti v novo fazo, katere bi se morali zavedati, za katero se moramo pripraviti in dokončno usposobiti«.

Zdaj pišemo leto 1984. Nujnost slovenskega nacionalnega programa med graditvijo socializma je postala hudo velika in sprejem programa neodložljiv.

Pisec, ki je upošteval že vrsto pripomb, ne nasprotuje nadaljnjim dopolnilom.

Konec 1983 – prva polovica 1984

I. del

Zgodovinska izhodišča in obči temelji

1. Položaj slovenskega naroda po drugi svetovni vojni

Slovenski narod (nacija, narodna skupnost) je po drugi svetovni vojni dosegel dvojno osvoboditev: nacionalno, ko se je znebil vseh tujih zatiralcev, in socialno, ko se je znebil kapitalističnega, razrednega izkoriščanja in zapostavljanja. Nacionalna in socialna osvoboditev ga je uvrstila med suve-

rene in napredne narode v Evropi in v svetu. Dosegel je cilje, ki so ga prevzemali in spodbujali stoletja. V njegovi zgodovini se je izvršil temeljit prelom. Ovire za pospešen nacionalni, gospodarski in kulturni razvoj so padle.

Žal je za slovenski narod opazen njegov del ostal v tujih državah kot narodna manjšina, ki do danes ni deležen globalne zaščite. Ni se do konca in dosledno uresničila zamisel o zedinjenju vseh Slovencev, ki jo je, obenem z zahtevo po samoodločbi Slovencev, podprla leta 1934 trojna izjava komunističnih partij Jugoslavije, Italije in Avstrije.

Hkrati je slovenski narod sprejel bratsko zvezo z jugoslovanskimi narodi in raznimi narodnimi manjšinami na novih temeljih in v obliki federativne države socialističnega tipa. Ustvarjene so bile razmere za vzajemno oporo in za skupno napredovanje.

Osvoboditev od razrednih izkoriščevalcev in njihovega zatiralskega državnega aparata je sprostila sile ljudskih množic, da so se odločile za graditev socializma in da je zato v kratkem času federativnega sožitja dosegla nova Jugoslavija izredno hiter razvoj na vseh družbenih področjih, zlasti v ekonomiki, ki je večino republik dvignil iz nerazvitosti na raven razvitih. Socializem je zaznamoval velik napredek, odkril nove nacionalne in socialne samobitnosti, predvsem načelo in sistem samoupravljanja.

Takšna ureditev in takšen razvoj sta slovenskemu narodu v nekaj desetletjih prinesla pridobitve in uspehe, kakršnih ni bil deležen stoletja. S ponosom lahko gleda na svojo preteklost in svoje pridobitve.

Zato vztraja pri pridobitvah svojega razvoja in se jim ne bo nikoli odrekel. Njegove možnosti za prihodnost koreninijo:

- a) v nacionalni svobodi ob prostovoljni federaciji z drugimi narodi;
- b) v socializmu, to je sistemu novega družbenega reda brez kapitalizma in brez deformacij v podobnem sistemu drugih držav.

Obe poglobitvi ideji sta davni zgodovinski pridobitvi. Že v prvih letih tega stoletja je slovensko delavstvo spoznalo, da za majhen narod ni druge rešitve kakor socializem. Združilo je tako lastno kot narodovo usodo s socializmom. To spoznanje je sčasoma preželo ves slovenski narod, zlasti ker je delavstvo v naslednjih desetletjih izdelalo, razširilo in konkretiziralo nacionalni program Slovencev. Takšen potek je slovenskemu narodu ob ostalih pogojih, zagotovil sedanost.

Sloenci so mnenja, da jim tudi v prihodnosti socializem omogoča najboljše rešitve. Socializma ni brez svobodnih narodov. Socializem ni družba, v kateri bi narodi izginjali. Nasprotno, socializem nudi narodom zanesljiv obstoj ter razvoj in napredek. Socializem ni prostor za poizkuse z nacijami kakor na primer: poudarjanje izjemnosti ene nacije v škodo drugih nacij, dajanje prednosti določenim jezikom, predpisovanje skupnih »jeder« v kulturi in podobno. Socializem je čas, ko veliki in mali narodi dosegajo vzpon in razcvet, kar je plod skupnih naporov in pripravljenosti velikih narodov, da napravijo prostor in druge pogoje za male narode. Zaradi zapostavljanja v preteklosti in zaradi demografske majhnosti zaslužijo mali narodi, da so od velikih ali večjih narodov deležni dodatnih pravic ali nadomestkov za majhnost. Napovedi o spajanju narodov ali njihovih jezikov so le tvegane domneve za vprašljivo daljno prihodnost, a včasih zgolj pretveza za raznarodovanje.

Ne odklanjamo določenih povezav z drugimi slovanskimi narodi, saj so

v preteklosti koristile Slovencem v nacionalnih zadevah. Na to je opozarjala tudi 3. temeljna točka Osvobodilne fronte slovenskega naroda konec leta 1941.

2. Nujnost slovenskega nacionalnega programa v socializmu

V obdobju zadnjih štirideset let so narodi Jugoslavije dosegli pomembne uspehe v civilizacijskem, industrijskem, agrarnem, socialnem in nacionalnem razvoju. Ta razvoj je spremljal tudi razvoj družbenopolitičnega sistema, zlasti s sprejemom v začetku sedemdesetih let nove ustave in drugih temeljnih zakonskih določil, kar je prispevalo tako k novemu vzponu produktivnih sil kot k demokratizaciji celotne družbe. Ta vzpon ni potekal enakomerno, razodele so se demografske, nacionalne in kulturne težnje, ki so ustvarjale nova objektivna razmerja med narodi in narodnimi manjšinami in nove težnje med njimi, a s tem terjale nove, bogatejše oblike njihovega sožitja na višji ravni. V razvijajoči se socialistični družbi se neizogibno od časa do časa pojavlja zakonita naloga, razrešiti nacionalna vprašanja na vedno progresivnejši podlagi.

Zadnja leta so se v naši družbi zaostрила gospodarska nesorazmerja: prepočasna rast produktivnosti dela, zaostajanje nekaterih znanosti v primerjavi z najnaprednejšimi deželami, zlasti njene uporabe v materialni produkciji, upočasnitev tempa in obsega gospodarske rasti, kar je pripeljalo do brezposelnosti, in to različne v različnih republikah in pokrajinah, prehuda zadolženost federacije oziroma posameznih republik v kapitalistični tujini in s tem prvi pojavi vmešavanja mednarodnega finančnega kapitala v našo ekonomiko. Težave, ki so nastale, so občutili vsi delovni ljudje, ko se je znižala njihova življenjska raven.

Tako nacionalne težnje po novih razmerjih med narodi kakor umestni naporji za preobreditev gospodarskih težav so privedli do zapletov, do zaskrbljenosti, do poizkusov najti hitre in učinkovite rešitve. Povsem razumljivo so se pojavile razlike v gledanju na nacionalne zadeve, na gospodarske težave, na predloge za izhod iz zapletov. Pri tem se je pokazalo, da so ta gledanja dobila po eni strani nacionalna oblačila, tako upravičena kot neupravičena, po drugi strani obliko paničnega zatekanja k starim, preživelim socialnopolitičnim oblikam, za katerimi tiče unitaristične zamisli, a po tretji strani spodbudila krčevito vztrajanje na izbojevani poti. V zadnjem času se v tisku sosednjih republik množe neupravičeni nastopi proti stališčem zastopstva Slovencev v federaciji ter poizkusi spremenjene razdelitve materialnih sredstev, zlasti finančnih, na škodo SR Slovenije.

Iz vseh navedenih vzrokov objektivne in subjektivne narave nastaja nujna, da Slovenci kot narod (nacija) in socialistična skupnost preverijo svoj nacionalni položaj v sodobni družbi in v jugoslovanski federaciji ter določijo smernice za prihodnost. Skratka, potrebno je sestaviti slovenski nacionalni program za dobo graditve socializma. To pomeni določiti izvirno slovensko pot napredovanja v socializmu. O tem bo tukaj govor.

Slovenski nacionalni program ni samo nujen, je tudi mogoč. Kot majhen narod si Slovenci lažje pregledajo svoje življenje kakor pa veliki narodi in je njihov razvoj bolj dosegljiv vplivom volje in zavesti.

Slovenski nacionalni program med graditvijo socializma ne pomeni nasprotovanja ustreznim programom drugih narodov, če se odločijo zanje.

Njegov nastanek pri Slovencih pred drugimi narodi je odsev razmer, v katerih so Slovenci nacionalno nekoliko bolj prikrajšani od nekaterih drugih narodov in je pri njih zavest o potrebi narodne celosti najbolj živa.

3. Slovenci so sila občutljivi za svojo nacionalno svobodo, vsak šovinizem jim je tuj

Slovenski narod v svoji zgodovini ni nikdar zatiral ali izkoriščal drugih narodov ali ljudstev. Stoletja je bil podjarmljen. Zategadelj,

– po eni strani visoko ceni in ljubi pridobljeno nacionalno svobodo, jo budno čuva in ljubosumno skrbi za vse svoje dele in za vsako, tudi najmanjšo pridobitev; kdor bi posegel po teh pridobitvah, bi spravil na noge ves slovenski narod, ki je pripravljen braniti svoj obstoj in razvoj;

– po drugi strani pa zna razumeti in spoštovati vsak narod, ki še ni svoboden ali se še čuti zapostavljenega in okrnjenega, ko si prizadeva za nacionalno svobodo.

Slovenski narod se tudi zaveda, da ga njegov geografski položaj v Evropi oziroma sosedstvo nekdanjih nasprotnikov in okupatorjev opozarja pred morebitnimi ponovnimi pohlepi po njegovem ozemlju, pa zategadelj ceni in čuva jugoslovansko federacijo in njeno obrambno moč. K zaskrbljenosti prispeva tudi dejstvo, da onstran meje SR Slovenije v neposredni bližini slovenskega ozemlja obstajajo vojaške baze in raketne rampe pakta NATO in varšavske zveze.

Slovenski narod ne pozna pohlepa po tujem ozemlju. Slovenci niso nikoli sanjarili o kakšni Veliki Sloveniji. Takšnih zamisli v njihovi idejni zgodovini ni bilo in nobenih zavojevalnih, ekspanzionističnih ciljev niso imeli. Zato jim je tuj nacionalni šovinizem. Naučili so se govoriti jezike sosednjih narodov. Boj za zedinjeno Slovenijo v preteklosti je terjal samo zgodovinsko upravičeno združitev različnih delov istega podjarmljenega naroda, brez vsakega posega po tujih ozemljih. Slovenski narod tudi ni obremenjen v nacionalnih zadevah z negativnimi težnjami, kakor so nacionalna izjemnost (ekskluzivnost), domišljav piemontizem, nacionalna nestrpnost ali nespoštljivost in mitološka zaverovanost v svojo preteklost, ne glede na naravo te preteklosti. Pač pa je v minulosti pogosto zapadal oportunističnemu popuščanju in nagnjenju h kompromisom, tudi kadar ni bilo v tem potrebe.

Odslej mora biti konec hlapčevskemu odnosu do narodne usode. To socializem zahteva in omogoča.

Hkrati je treba gojiti obstoječo pripravljenost slovenskega naroda do odkritega, nepristranskega in nesebičnega obravnavanja tako lastnih narodnih zadev kakor zadev drugih narodov.

Slovenski narod računa na podobno pripravljenost pri drugih bratskih in federativno združenih narodih Jugoslavije.

4. Načelo samoodločbe narodov velja tudi v socializmu

Slovenski narod se je desetletja držal temeljnega programskega načela v boju za nacionalno svobodo, to je zahteve po samoodločbi narodov s pravico do odcepitve od obstoječe države. Zgodovina dvajsetega stoletja

je namreč potrdila življenjskost, pravičnost in uspešnost tega načela. Omenjeno načelo, uresničeno v Jugoslaviji kot federaciji narodov na podlagi prostovoljne združitve, se je izkazalo sposobno, da učinkovito ureja nacionalne zadeve in zagotavlja narodom svobodo.

Na kočevskem zboru odposlancev slovenskega naroda oktobra 1943 je Edvard Kardelj izjavil: »Slovenski narod stopa v bodočo Jugoslavijo po lastni volji, oprt na svojo pravico do samoodločbe.«

Zadnja desetletja so na primeru Jugoslavije hkrati potrdila, da ostaja programsko načelo samoodločbe narodov tudi pri socializmu temeljni kamen sožitja raznih narodov.

Teorija o socialističnih nacijah ni družbeno ter razvojno utemeljena in zato ni sprejemljiva.

Slovenski narod ostaja zvest omenjenemu programskemu načelu v nacionalnih zadevah. Zagovarjal ga bo dosledno, odločno in nepristransko za vse narode Jugoslavije, vštévši Albance in narode Vojvodine, ter za narode po vsem svetu.

5. Slovenska državnost je nedotakljiva

Izhajajoč iz omenjenega programskega stališča, slovenska nacija šteje lastno, slovensko državnost, doseženo s socialistično revolucijo, za bistveno in neodtujljivo pridobitev, za konkretno vsebino samoodločbe narodov. Nikakršne omejitve te pridobitve in pravice si ne more in ne sme privoščiti.

Lastna državnost je merilo ekonomskega, političnega in kulturnega razvoja vsake nacije. Republiška ustava je temu ustrezna državna oblika. Nova državna himna SR Slovenije naj postane Marjana Kozine Zemlja naša.

Pravice do lastne državnosti slovenski narod ne more odrekati drugim narodom bodisi v Jugoslaviji ali v svetu. Če zahteva oziroma brani državnost zase, jo mora priznavati tudi drugim narodom. Če zahtevajo državnost drugi narodi, mora podpreti to nacionalno pravico.

6. Nihče ne more ukazovati suverenemu narodu Slovencev

Lastna državnost razumeva suverenost te države ali suverenost naroda. Suverenost je ščit državnosti, je merilo stopnje nacionalne svobode.

Suverenost slovenske nacije je s trpljenjem, bojem in žrtvami pridobljena pravica po stoletnih bojih zoper tujo nadvlado in tuje izkoriščanje.

Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra leta 1943 je v razglasu zapisal: »Izpovedujemo v imenu vsega borečega se ljudstva, da je slovenski narod danes končno veljavno stopil v krog suverenih narodov. Ugotavljamo, da slovenski narod v tem uveljavljanju svojih življenjskih pravic ravna v popolnem skladu z vsemi zgodovinskimi in naravnimi izrazi svojega naravnega duha, z resnično vsebino demokratičnih načel in z osvobodilnimi težnjami človeštva.«

V znamenju izbojevanje suverenosti si slovenski narod sam kroji lastno življenje in razvoj ter odnose z drugimi narodi. Tako bo ravnal tudi v prihodnje.

Nihče Slovencev kot narodu ne more ukazovati. Noben Slovenec ne

sme brez pristanka naroda podlegati nesocialističnim pritiskom, še manj pritiskom raznih šovinizmov doma in v tujini. Dežmanova uslužljivost tujcem ostaja tudi v nadaljnjem neprimerna.

II. del

Slovenci in federacija

7. Federacija – akt zgodovinske nuje

Slovenci smo med narodnoosvobodilno vojno in socialistično revolucijo svobodno, prostovoljno, v polni zavesti zgodovinske nuje pristali na sožitje z drugimi narodi (nacijami) v novo nastajajoči demokratični Jugoslaviji. Naša slovenska država se je povezala z državami drugih narodov v federacijo, to je v federativno republiko Jugoslavijo. To je bil akt zgodovinske potrebe in akt vzajemne pomoči zoper morebitne nove nevšečnosti ali sovražnosti od zunaj, zoper napade na našo svobodo, našo skupnost, našo socialistično prihodnost. Hkrati je federacija omogočala vzajemno pomoč narodov v njenem okviru, da bi bila tako zagotovljena maksimalna prednost za skupen razvoj in napredek.

»V novo jugoslovansko državno skupnost smo Slovenci stopili kot svoboden narod in po svobodni odločitvi« – je zapisal Edvard Kardelj februarja 1944. – To pomeni, da se zavedamo tako svojih pravic v tej državni skupnosti, kakor tudi svojih obveznosti do nje. . . »treba (je) istočasno poudariti pred vsem svetom, da je nova Jugoslavija tudi za slovenski narod njegova lastna država, v kateri bo sodeloval z vsemi svojimi silami in sredstvi, pomagal krepiti njeno moč, razvijati blagostanje v njej, utrjevati demokratične pridobitve . . .«

Osnovne pogojenosti narodov v federaciji delujejo danes še naprej in utemeljujejo nadaljnjo skrb za vzajemno sožitje, za razvoj vseh skupaj in vsakogar posamič, za pospešen napredek, pri čemer obstajajo oziroma morajo obstajati določila za svoboden razvoj slehernega naroda v federaciji.

8. Delno odstopanje narodove suverenosti v prid federaciji

Z vključitvijo slovenske države v jugoslovansko federacijo ni bila odpravljena pravica slovenskega naroda do lastne državnosti. Naš smoter je ostal nespremenjen: samostojna Slovenija v sklopu federacije. Pač pa se je moral slovenski narod odpovedati določenim prvinam te državnosti in s tem nekaterim sestavinam suverenosti v prid skupni državi, to je federaciji. To je bilo neizogibno tako iz notranjih kakor še bolj iz zunanjih razlogov.

Državnost oziroma suverenost slovenskega naroda je bila prikrajšana:

a) s prenehanjem slovenske vojske, ki je nastala revolucionarno v letih vojne za osvoboditev 1941–1945 in je imela svoje poveljstvo, svoj kader in slovenski vojaški jezik;

b) z odrekanjem pravic do samostojne zunanje politike in do vodenja samostojne vojne obrambe;

c) s pristankom na enotno valuto, enotno carinsko službo, enotno pošto, enotne državne oznake (grb, zastava, himna) in drugo.

Na te omejitve državnosti oziroma suverenosti je pristal slovenski narod, kakor je pristal tudi na enoten načrt gospodarske obnove ter gospodarskega in kulturnega pospeševanja zaostalih narodov ali območij pri načrtih socialistične graditve, kar je terjalo od slovenskega naroda veliko požrtvovanje, ko je nerazvitim odvajal iz svojih prihranjenih sredstev, a predvsem iz presežne vrednosti, ustvarjene z lastnim delom in dopolnjene deloma tudi s prodorom svoje produkcije na tržišča drugih narodov in zaostalih območij.

Te omejitve državnosti oziroma suverenosti smejo veljati vse dotlej, dokler federacija v recipročnem razmerju s pridom uresničuje vsoto njej odstopljenih pravic iz suverenosti narodov. Kršitev teh pogojev imanentno vodi v ustrezno preureditev odnosov.

9. Jamstvo napredka je v razvijanju socialistične Jugoslavije

Kot mali narod je narod Slovencev zainteresiran za to, da je čvrsto povezan z drugimi podobnimi skupnostmi, predvsem z narodi socialistične Jugoslavije. V današnjih svetovnih in evropskih razmerah mu le takšna vzajemnost nudi bolj ali manj zanesljivo oporo. Zategadelj mora zagovarjati in braniti v danih razmerah federacijo narodov Jugoslavije. K temu silijo slovenski narod še posebej geografski oziroma geostrateški vidiki Slovenije v ozkem prostoru med Alpami in Jadranom, med padsko in panonsko nižino, kar je treba upoštevati pri vseh kapitalnih odločitvah slovenske nacije ali namerah drugih narodov. Pri tem zgodovinske izkušnje opominjajo, da ni mogoča zaščita slovenskega naroda v Jugoslaviji, ki bi temeljila na neenakopravnosti narodov, na njihovem zatiranju in izkoriščanju, na kakršnemkoli zapostavljanju ali poniževanju. Zaščito lahko nudi le socialistična Jugoslavija, temelječa na enakopravnosti narodov, na njihovi svobodi, na njihovi socialistični razvojni poti, na njihovem spoštljivem obnašanju. Odtod izvira ena bistvenih njegovih teženj: razvijati socialistično Jugoslavijo!

Socializem v Jugoslaviji predpostavlja popolno enakopravnost vseh narodov v federaciji, všteti vse manjšinske narode (narodnosti).

Slovenski narod goji bratske odnose z vsemi narodi v skupni državi, zlasti mu je za bratske odnose s srbskim narodom, ki je najštevilnejši in v mnogih pogledih ključna nacija za federacijo. Ta ključna postojanka terja po drugi strani od srbskega naroda več razumevanja za manjše narode in konkretno otipljivo popuščanje manjšim narodom. Pričakovati je od srbskega naroda večje upoštevanje nacionalnih stisk Slovencev.

10. Potreba po nekaterih bistvenih spremembah v načrtovanju in razvojni politiki

Zadnji dve desetletji sta prinesli socialistični Jugoslaviji vrsto anomalij.

Oslabljen ali zanemarjen načrtnost je privedla v vsem družbenem življenju do mnogih anarhičnih pojavov in stanj. Neenakomerno se razvijajo republike in njihove ekonomike. Nesorazmerja med posameznimi industrij-

skimi panogami so postala drastična, še slabše je z nesorazmerjem med energetskimi viri in previsoko potrošnjo. Elektroenergetska kriza, ki je leta 1983 zajela skoraj celotno Jugoslavijo, z izjemo Slovenije, je pristen izraz anarhičnosti in brezglavosti državne uprave in samoupravljaljskih vodstev, ki se niso držala niti enostavne računice preprostega usklajevanja gospodarskih enot. Zgrešene so bile mnoge investicije, na primer v prešteviline naftne industrije, avtomobilske tovarne in pod. Predimenzionirane so mnoge stanovanjske (in cele mestne) gradnje, ker ne upoštevajo zadostnosti energetske preskrbe (z elektriko, premogom, vodo) in varnost pred naravnimi ujmami. Preobtežilni so vojaški izdatki. Zaostajajo važne infrastrukture v družbi. Nedisциплиna v izvajanju sprejetih nalog je prehuda.

Neracionalno so izkoriščena posojila iz tujine, prevelika je orientacija na državna sredstva in državne intervencije, zlasti na denarne emisije. Rastejo negospodarske naložbe in dvomljivi proračunski izdatki.

Hkrati obstaja krčevito prizadevanje prikriti ali zamegliti pravo stanje v družbi, izogniti se odgovornosti za zmote in zmede in nesposobnosti, ohraniti zbankrotirane kadre na zavzetih položajih.

Te pomanjkljivosti in napake so očitne vsemu prebivalstvu, vsej družbi.

Skrajni čas je, da našete slabosti odstranimo in premagamo. Vsakršno odlašanje lahko samo zaostri krizne točke v družbi.

Ta proces je nujen in hkrati možen. Družba ima za seboj mnoge ustvarjene pridobitve, vzgojila je milijone zavestnih samoupravljalcev in upravljalcev, pa je zato prelom z nenačrtnostjo, z anarhičnostjo, z nesposobnostjo in nedisciplino sploh docela izvedljiv, dasi ne brez težav in razprtij.

Ta prelom je pogoj za rast socialistične Jugoslavije. Rast federacije in njenih republik mora ostati privlačna sila za lastne narode, ki naj bi videli v tej rasti ne samo izhod iz sedanjih težav, marveč tudi perspektivo napredka in blaginje. Narodi morajo – brez izjeme – občutiti in vedeti, da jim je socialistična Jugoslavija potrebna in možna. Jugoslavija, ki bi nazadovala, ki bi jo vlekli in potiskali v smeri starih, bankrotiranih sistemov ali v smeri anarhičnosti, ni potrebna nobenemu njenemu narodu.

11. Zorijo spremembe v suverenem položaju posameznih narodov

V skoraj štiridesetletnem obdobju doseženi napredek vseh narodov v jugoslovanski federaciji dovoljuje danes določene spremembe v suverenem statusu posameznih narodov, tako tudi Slovencev. Postalo je možno, da se določene suverene pravice iz dosežene državnosti, odstopljene federaciji ali določeni njeni republiki, vrnejo v naročje narodov. Ta možnost obstaja zlasti na gospodarskem področju in v območju državne uprave, medtem ko za nekatere pravice tega še ni mogoče trditi.

Kadar bo razvoj prinesel ustrezne uspehe in spremembe, se bodo narodi socialistične Jugoslavije znova sporazumeli o vsebini in obliki medsebojnih odnosov oziroma o prilagoditvah novemu času.

Pri pripravah sprememb je treba predhodno preveriti, ali so bile ustavne in zakonske določbe resnično v praksi uveljavljene ali pa so bile le deloma oziroma sploh niso bile uvedene ter zato neučinkovite oziroma nepreizkušene. Pri pomanjkljivem izvajanju zakonov se potemtakem lahko pojavljajo hibe in napake, ki jih ne gre tolmačiti kot nezadostnost zakonov.

S tem v zvezi se je treba odpovedati obstoječi razvadi po reorganizacijah, kadar kaj ne steče, namesto da bi se sklepi dosledno in do kraja izpeljali.

Ob zadovoljivem uresničevanju zakonskih določil in hkrati ob ugotovitvah, da je realizacija dokazala njihovo celotno ali delno neustreznost ali neumestnost, je treba samokritično izvršiti nujne spremembe. Pri tem ne gre vnaprej izključiti konfederacije s povečano avtonomnostjo republik. Ne gre izključiti drugih rešitev v duhu svobodne samoodločbe narodov.

12. Uveljavljanje načela konsenza (soglasja) med narodi. Racionalizacija državne uprave

V političnem sistemu mora še naprej veljati načelo konsenza, to je soglasja vseh in vsakogar od članov federacije glede bistvenih zadev federalne skupnosti. Načelo konsenza je treba utrditi in ustavno ali zakonsko obvarovati pred izigravanjem s pomočjo raznih administrativnih ukrepov, na primer tistih po skrajšanem postopku, ki hkrati ožijo ali zanikajo samoupravljalško ureditev. Konsenz ne sme pomeniti le solidarnosti (ali »zajedništva«) pri delitvi dobrin; obvezati mora ustvarjanje dobrin.

Ker administrativni ukrepi po skrajšanem postopku ne glede na njihovo skupščinsko, to je zakonodajno sankcijo, zmanjšujejo obseg sporazumevanja narodov v federaciji in krepijo centralni državni aparat ter pospešujejo vračanje starih in zavrženih teženj po centralizmu in unitarizmu ter prilščanju etatistične moči, namesto uveljavljanja novih, samoupravljalških, je čas prejeti ustavno določbo o maksimalnem številu zaposlenih v federalnem aparatu z obveznostjo zmanjšati aparat letno po deset, pozneje pet odstotkov na račun nesposobnih, tako da bi aparat, vštveši njegovo vodstvo, sestavljali najbolj sposobni kadri. Zelo uspešne strokovnjake ne bi smeli podrežati t.i. rotaciji kadrov. Takšne strokovnjake gre izbirati iz vseh federalnih enot, in sicer po kriterijih sposobnosti, ne pa po t.i. kadrovskem (republiškem) ključu.

V aparatu federacije ne smejo prevladovati ali gospodariti zastopniki ene republike, ker to otežuje konsenz v federaciji. Tej nalogi naj služijo:

- a) že omenjeno načelo sposobnosti kadrov;
- b) zastopanost sposobnih kadrov iz vseh federalnih enot, brez formalnega uporabljanja dosedanjih meril (republiškega ključa i dr.);
- c) pravica republike do odpoklica svojih zastopnikov iz aparata, če se izkažejo nesposobne;
- č) pravica republike do priporočila drugi republiki, naj zamenja svoje nesposobne zastopnike v federaciji;
- d) pravica republike do veta na nesposobne načelnike federalnih resorjev ali člane zveznega izvršnega sveta.

Enakemu cilju naj služi tudi prihodnja praksa s selitvijo sedeža federacije iz Beograda v druge vnaprej določene in primerne republiške centre ob pogoju, da se učinkovitost federalne vlade ne bo zmanjšala.

Premeščanje sedeža federacije naj prispeva k odpravljanju teženj po centralizmu in unitarizmu.

Velik vir za razvoj najdemo nadalje v strogo racionalnem trošenju vseh izdatkov na vseh ravneh, od primarnih delovnih enot do organov federacije. Odpraviti velja ves luksus in ga prepovedati, še posebno v vodilnih strukturah. Niso nam potrebne luksuzne gradnje. Potratnosti se je treba izogibati

tudi pri proslavah, ki naj prejmejo naravo delovnih srečanj namesto napihnjenih parad v samozadovoljstvo vodilnih udeležencev. Razsipništvo ne spada v kategorije socializma.

V federaciji in republikah je treba uveljaviti zakon, ki bo preprečeval vzporedno gradnjo nepotrebnih produkcijskih, raziskovalnih in podobnih podjetij in ustanov, med njimi megalomanskih, kakor se je dogajalo in se še dogaja (preštevilne naftne rafinerije, odvečne avtomobilске tovarne ip.). Zoper kršitelje uvesti stroge kazni!

13. Za povečan prenos funkcij iz federacije v republike

V političnem sistemu, predvsem v samoupravljalški ureditvi, je potrebno vedno nove funkcije s področja federacije prenašati na posamezne republike oziroma pokrajine.

Poleg sistematičnega zmanjševanja federalnega aparata na račun nesposobnih uslužbencev obstaja vzporedno možnost takojšnjega ali skorajšnjega skrčenja državne uprave s tem, da odstranimo dvojno ali trojno upravo tako v federaciji kakor zlasti v republikah in občinah. To bo prineslo milijardne prihranke. Hkraten obstoj državnih sekretariatov in komitejev poleg samoupravljalških »interesnih skupnosti« in podobnih teles je predrag, premalo učinkovit in razsipniški. Pri tem krčenju velja funkcije odpravljenih služb prenesti na republike.

Omenjeni prenos naj zajame nadalje gospodarska področja s tem, da se pomembno zmanjša vmešavanje federacije v gospodarske zadeve. Hkrati naj ta proces pospeši in poveča povezavo ekonomike po republikah in med republikami.

Odveč je napihnjena skrb za enotnost jugoslovanskega tržišča. Takšno tržišče obstaja. Ustvarjajo ga carinske pregrade, enotna valuta z vsemi funkcijami, določena ekonomska politika, vsebovana v dejavnosti izvršnih oblasti, všteti emisijo denarne mase. Ustvarjajo ga tisočere konkretne in delujoče povezave med elektrogospodarstvi (še vedno pa nezadostne), med surovinskimi bazami in predelovalnimi industrijami, med tisočeriimi kooperanti v različnih republikah, v dislokacijah podjetij, v bančnem poslovanju itd. Republiške ekonomije ne pomenijo nobene resne ovire za gospodarjenje v federaciji. Veliko večjo oviro pomeni neuskkljenost med panogami (strokami) in nekomplementarnost (medsebojno nedopolnjevanje) posameznih ekonomskih vej in podjetij. Odstraniti te pomanjkljivosti je stvar predvsem medrepubliških gospodarskih sporazumov, ki bi s tem prispevali k rasti vsega gospodarstva v federaciji in k utrditvi jugoslovanske ekonomike v zunanjem svetu.

To pa ne zanika nujnosti poenotiti in disciplinirati ter racionalizirati določene posle v okviru vse države, na primer železniški, cestni, zračni, rečni in morski promet.

Iz poslov notranje uprave velja pustiti pri federaciji oddelke za obrambo države pred zunanjimi nasprotniki, oddelke za povezavo z mednarodnimi varnostnimi organi ter oddelke za boj zoper mednarodni terorizem in gangsterizem. Preostale zadeve naj opravljajo republike.

14. Obrambne zadeve ostajajo stvar federacije

Za vračanje obrambnih zadev iz federativne sfere v roke republik ni sedaj pogojev. Obramba naše federacije je ena pglavitnih zahtev skupnosti narodov v Jugoslaviji. Tej nalogi mora služiti Jugoslovanska ljudska armada. Za njeno obrambno sposobnost zoper zunanje morebitne sovražnike je potrebno stalno skrbeti.

Kolikor se menjajo vojaško-tehnične razmere v armadah drugih držav, zlasti vodilnih, ki vnašajo spremembe v strategijo in taktiko vojaških večšin, je potrebno od časa do časa preverjati doktrine naše vojaške obrambne sposobnosti in v primeru nuje vnašati spremembe, računaje z omejenimi sredstvi naše družbe nasploh.

Da bi bila armada kos nalogam, ne more in ne sme biti vključena v sile, ki skrbijo za notranjo ureditev federacije in za suverenost posameznih delov federacije.

Zato ne gre dovoliti uporabe ljudske armade znotraj federacije pri kakršnemkoli notranjepolitičnem navzkrižju med suverenimi federalnimi enotami oziroma znotraj enot ali zoper ljudsko voljo, izraženo množično. Razpustiti bi bilo treba vse službe v sestavu JLA, ki bi se ukvarjale z notranjo varnostjo v državi.

V skrbi za učvrstitev ljudske armade in upoštevanje zgodovinsko upravičenost slovenskih vojaških enot, kakor se je v praksi pokazala ob zlomu Avstro-Ogrske 1918 in med narodnoosvobodilno vojno 1941–1945, ko je nastajala in se bojevala slovenska narodna vojska, je treba ponovno oblikovati slovenske polke in bataljone v sestavu JLA, prvenstveno na ozemlju SR Slovenije. Ne morejo se več ponoviti primeri iz preteklosti, ko je bil slovenski vojak primoran v kapitalistični vojski, da uporablja gospodovalni nemški ali italijanski jezik, v stari kraljevski Jugoslaviji pa srbohrvatski, ter se tako počuti neenakopravnega. V sedanji vojski naj se ob enotnem srbohrvaškem poveljevalnem jeziku gojijo obvezno nacionalni jeziki in nacionalna kultura. Tako se bo izrazila avtonomnost slovenskih polkov in bataljonov, ki bo zagotovila domovinsko razpoloženje vojakov in oficirjev. Slovenski vojak naj ima občutek, da služi lastnemu narodu in da je poklican braniti lastno domovino.

Slovenske vojaške enote bodo pripomogle:

a) k večji samozavesti naroda, da je zaščiten pred zunanjimi pritiski in sovražnostmi, česar ni bilo leta 1941 ob napadu fašističnih agresorjev na Jugoslavijo;

b) k večji učinkovitosti slovenske vojaške moči zaradi poznavanja lastnega ozemlja in življenja na njem v sedanjih razmerah visoke vojnotehnične razvitosti in nevarnosti jedrskega uničenja.

V civilizacijsko razviti Evropi – na stopnji, višji od tiste v letih 1941–1945 – se napadeni majhni narod ne more frontalno spoprijeti z vojaško premočjo velikih in nasilnih držav: tako nas je učila narodnoosvobodilna vojna 1941–1945 in dala ustrezne izkušnje.

Vojskovanje zna biti uspešno v lokalni obrambni vojni, če bo ljudstvo prepričano, da se dá obraniti domovino.

Enostavno posnemanje vojaških struktur velikih držav, članic vojaških blokov ne more jamčiti varnosti majhnim državam in je hkrati preveliko

breme za narode Jugoslavije. Zato je smotrna politika neuvrščenosti, povezava s tretjim svetom, v prihodnosti tudi politika nevtralnosti.

15. Nova oblika ekonomske pomoči znotraj federacije

Posamezne republike in avtonomne pokrajine Jugoslavije so v minulem obdobju uspešno gospodarsko napredovale in dosegle raven razvitih, tako da danes med nerazvite moremo šteti le še Kosovo. S tem je prenehala potreba po prispevkih republik v fond nerazvitih. Pretakanje presežne vrednosti od razvitih k »nerazvitim« v dosedanji obliki je postalo odveč.

Ob zaključku dosedanje prakse in ob uvajanju novih vzajemnih odnosov se pojavlja potreba ugotoviti višino pomoči nerazvitim v vsej pretekli dobi, z revalorizacijo vsot.

Odslej naj bi se ekonomska pomoč med republikami razvijala v obliki normalnih ekonomskih posojil z obrestmi in vračanjem glavnice na socialističnih načelih ter v obliki kadrovske pomoči. Prednost pri posojilih naj bi imelo v nadaljnjem le albansko Kosovo.

Izvajati velja politiko rentabilnosti starih in zlasti novo zgrajenih republiških (pokrajinskih) produkcijskih objektov ter jim s tem v zvezi ukiniti dotacije iz fondov federacije ali na račun razvitejših republik. Postalo je nevzdržno, da bi pred desetletji zgrajeni industrijski in podobni objekti še zmerom bili odvisni od državnih dotacij različnih oblik. Finančno samovzdrževanje podjetij mora povsod postati obvladana norma. Prepovedati gre posebej vzdrževanje nerentabilnih podjetij na račun federacije (njenih fondov, denarne emisije ip.).

Izvajati je treba politiko skupnih (republiških, pokrajinskih) ekonomskih investicij ne glede na meje med republikami na podlagi kriterijev, ki zagotavljajo: a) popolno rentabilnost, b) tehnološki napredek in c) spoštovanje tržnih zakonitosti in načrtovanega razvoja.

Našteti ekonomski ukrepi so nujni tudi za večjo notranjo dinamiko posameznih nacij, za njihovo vsestransko uveljavitev.

III. del

Slovenci v lastni republici

16. Preseči tehnološko in tehnično zaostalost slovenskega gospodarstva

Slovenija je v okviru avstro-ogrske države spadala med slabo razvite pokrajine, kar je pogojevalo njeno relativno nazadovanje in škodovalo njenemu narodu tako ekonomsko kot kulturno. V okviru stare kraljevine SHS oziroma Jugoslavije je Slovenija spadala med razvitejše pokrajine, kar je vodilo k njenim večjim bremenom, se pravi k zlorabljanju in izkoriščanju njenih prednosti.

V socialistični Jugoslaviji je slovenski narod (nacija) zavestno in dogovorno iz leta v leto dajal pomoč drugim, nerazvitim republikam. Takšno ravnanje je bilo v korist jugoslovanski skupnosti in samemu slovenskemu

narodu ter je prispevalo k obči rasti federacije in njenih članic; zato ga ne gre obžalovati, nasprotno, pomenilo je faktor socialističnega napredka in utrjevanja skupnosti narodov.

Hkrati je pomoč drugim, nerazvitim republikam povzročila zanemarjanje in zaostajanje nekaterih panog industrije in kmetijstva v Sloveniji. Tako so na primer tekstilna, čevljarška, delno lesna industrija tehnično zaostale za opremljenostjo ustreznih industrij v drugih republikah Jugoslavije. Podobnih dejstev je najti več. Nekateri energetske viri so blizu izčrpanosti.

Zdaj je postala naloga slovenske nacije, da v skladu z zahtevami tehnološke revolucije v svetu rekonstruira in modernizira svojo tehnično-ekonomsko bazo. Preseči mora dosedanjo nizko gospodarsko rast in zagotoviti opazen dvig življenjske ravni delovnih ljudi. Ta naloga je prednostna in je želeti, da najde podporo pri prej nerazvitih republikah. Takšen razvoj bo v veliko korist federacije in vseh njenih članic za nov skupen vzpon.

K tem odnosom v federaciji bo prispeval tudi natančen in odkrit obračun vseh sredstev v preteklosti in sedanjosti, ki so jih namenile Slovenija in druge republike kot pomoč nerazvitim republikam oziroma pokrajinama. Te račune gre priobčiti vsej javnosti v Jugoslaviji. Prav tako velja objaviti rezultate takšne medsebojne pomoči, njeno učinkovitost.

Pri ustvarjanju novih ekonomskih vzajemnosti med narodi Jugoslavije mora slovenski narod kakor tudi vsi drugi narodi v federaciji postopoma doseči, da v celoti razpolaga z dohodkom, ustvarjenim tako na domačem trgu kot na zunanjih tržiščih. Vsak narod naj suvereno vlada nad pridobitvami lastnega dela, izpolnjujoč hkrati obveznosti do federacije, ki jih je treba od časa do časa vnovič določiti.

Nadalje je potrebno napeti vse sile za hitro in pomembno povečanje storilnosti dela v vseh gospodarskih panogah, da zagotovimo hitrejšo rast presežne vrednosti na račun tehnike in tehnologije, ne pa na račun nizke življenjske ravni delovnih ljudi. Tako naj bi preseгли sedanjo naravnost gospodarstva na izvoz v tujino za vsako ceno, tudi po cenah, nižjih od stroškov, kar pomeni sistematično ropanje naših naravnih in družbenih bogastev ter nazadovanje gmotnega položaja ljudstva.

Vztrajati gre pri novi že načrtani politiki v kmetijstvu in v imenu nadaljnjega napredka pri pridobivanju hrane določiti za daljšo dobo najprimernejše oblike agrarnih odnosov, zadružništva in individualnega gospodarjenja, izhajaje iz dosežkov znanosti ter tehnicizacije in kemizacije kmetijstva.

Prav tako gre vztrajati pri pospeševanju drobnega gospodarstva kot panogi, ki zapolnjuje zanemarjene odseke pomožnega gospodarjenja, ki v malem dopolnjuje velike obstoječe tehnične zmogljivosti in ki zna vsrkati vase določeno število novih zaposlenih.

Nadaljevati velja z varstvom narave in se zavzemati za odpravo vseh škodljivih posegov tako zastarele kot moderne industrije in tehnologije v naše okolje.

Omejiti in prenehati moramo z uvozom delovne sile iz drugih republik, da dosežemo polno zaposlitev lastnih kadrov, zlasti mladih, namesto da jih izvažamo v zamejstvo.

17. Demografska majhnost in odnos do znanosti in do idejnega sveta

Slovenci smo majhen narod (nacija). Navzlic velikim vplivom fevdalne in meščanske civilizacije skozi stoletja smo se obdržali – majhen narod poleg velikih. Naša majhnost je postala zgodovinska veličina.

Dejstvo majhnosti nalaga Slovincem posebna vodila.

Eno prvih vodil majhnega naroda Slovencev mora biti, da se uči od drugih, naprednih narodov na zahodu in vzhodu, na severu in jugu, ne glede na različnost v sistemih. Nobena enostranska usmerjenost ga ne sme prevevati. Nikomur ne sme postati podrepanik ali satelit. Čim raznovrstnejši stiki na vse strani, čim večja odprtost za vse pojave v svetu, čim manj predsodkov ali vnaprejšnjih stališč do teh stikov in pojavov – to je prva obveznost. Hkrati je treba stalno imeti kritičen odnos do vsega, kar prihaja iz sveta, filtrirati sprejemljivo od nesprejemljivega, ločevati koristno od škodljivega, spregledovati lažne zamisli, odlanjati uvrščanje v določene blokove ali hegemonistične tokove, da ohranimo popolno samostojnost in lastno presojo – to je druga obveznost, neločljiva od prve. Prav tako je treba lastne izkušnje in teoretične dosežke nuditi drugim narodom, objavljati v svetovnih občilih in se vključevati v svetovno izmenjavo mnenj in znanja. Medsebojno prežemanje v idejnem svetu in posebej na znanstvenih področjih naj ustvari iz slovenske nacije visoko civiliziran in idejno preizkušen ter teoretično prenikav narod, kritičen in samostojen, suveren tudi v idejnem svetu.

Eno nadaljnjih vodil je smotrna uporaba lastnih intelektualnih zmogljivosti na področjih, ki ne zahtevajo preveč visokih vlaganj bodisi v produkcijo ali raziskave. Kot majhen narod moramo Slovenci racionalno izkoristiti svoje zmogljivosti in svoj specifični položaj.

V tem smislu bodi izvajan prevrat v odnosu do idej in ved med Slovenci. Kjer smo dosegli vrhunske stopnje, velja pospešeno nadaljevati z napredkom. Ne izgubljati pridobljenega! Kjer je dosedaj prevladovalo golo posnemanje drugih narodov ali zapiranje v ozke okvire lastne domovine, naj v prihodnje nastopi kritičen prelom z zdajšnjostjo in prehod na višjo raven ustvarjalnosti. Prihodnost slovenskega naroda bo odvisna od razvoja občin teorij in konkretnih znanosti na domačih tleh, tako z naporom dosežki lastnega razumništva kakor z uporabo dosežkov drugih narodov.

S sodobnim vedenjem in z razodetjem intelektualnih zmogljivosti moramo nadomestiti, kar nam manjka zaradi demografske majhnosti in z njo povezanih omejitev, da bi, osvobojeni ravnodušnosti in okovov zastarelih predstav, legend in navad, zasedli spodobno mesto v vrstah človeštva, ki v milijonskih trumah koraka naprej. Takšno mesto ni v vrstah, kamor te pahnejo. Ustrezno sposobnostim si ga je treba priborjevati na sprednjih postojankah tistih področij, kamor so posamezni mali narodi osredotočili napore oziroma bi jih morali osredotočiti.

Temu namenu naj služi načrt razvoja za prihodnja desetletja, zlasti na področju znanosti.

Premagati velja dokaj razprostranjeno slabost, da med sprejetimi smernicami in sklepi ter njihovo neuresničenostjo v praksi nastaja praznina. Praksa naj bo tesno v skladu z veljavno teorijo, sicer se zna v »prazen prostor«
vtihotapiti nova slabost, pa tudi dejavnost naših nasprotnikov.

V javnih občilih bodi težišče na priznanju in odobravanju herojev dela,

ki so se izkazali v produkciji in znanosti. Njim velja prvenstvena popularizacija.

18. Premiki pri inteligenci (razumništvu)

Slovenski inteligenci, ki se je v minulosti izkazala za neprecenljivega varuha in pospeševalca slovenskega naroda in si je pridobila velikanske zasluge zlasti v prelomnih letih druge svetovne vojne in po njej, gre tudi v dobi graditve socializma nameniti velik in odločilen pomen. V njej naj se izražata in izkažeta tako kritičnost do stanja v družbi kakor ustvarjalnost za napredek družbe, ne da bi, prvič, pri kritičnosti obtičala v vlogi vzvišenega sodnika nad družbenimi procesi, zadovoljujoč se z jeznimi ali površnimi opozorili, in ne da bi se, drugič, pri ustvarjalnosti omejevale na zdajšnjost, ki hitro mineva.

Ko teorije in uporabne znanosti pridobivajo ugled in vlogo, nastaja potreba, da iz vrst vrhunskih znanstvenikov in kulturnikov pripeljemo na vsa mesta ekonomskega in političnega odločanja najspodobnejše in najproduktivnejše osebnosti, pripravljene spoprijeti se z družbeno prakso in sodelovati z najspodobnejšimi praktiki družbenega življenja ter tako s civilizacijo, znanostjo, kulturo in pogumno prakso izpodrivati kratkovidni pragmatizem in plitvi voluntarizem ter pokončati z anarhičnostjo v družbi, zlasti v njenem gospodarstvu.

Razumništvo ima pravico in dolžnost, da odkrito izpoveduje svoja stališča in da hkrati dojema kritiko svojih pomanjkljivosti. Svoboda v izmenjavi mnenj (diskusije, dialogi) naj prejme obliko spoštljive vzdržnosti in vzajemne zavzetosti za resnico, za dejanja v blagor naroda. Demokracija naj obstaja tudi za drugače misleče. Demokratičnost našega naroda bodi vsem očita. Polemika med raznimi stališči naj bo ustvarjalna, čeprav bi bila včasih tudi ostra – ostra ne po obliki ali samo po obliki, marveč po vsebini. »Javno izražena stališča zahtevajo javen odgovor, to je abeceda vsake demokracije (od atenskih časov naprej), in kdor se za demokracijo zavzema, se mora s tem sprijazniti« (Boris Majer, 1983).

V skladu z občo zakonitostjo družbenega razvoja se večata pomen in vloga znanstveno-tehniške inteligence. K njej se pomika težišče intelektualnih zmogljivosti naroda. Raste tudi številčnost tega sloja. Poleg delavskega razred je postala in postajala tehniška inteligenca vedno pomembnejši in rastoč dejavnik celotne družbene produkcije in reprodukcije ter s tem pospešenega ustvarjanja presežne vrednosti. Zato družba, ki se trudi za napredek in načrtovanje napredka, pričakuje od tehniške inteligence novatorskih in prodornih zamisli in dejanj.

Vsakršno govoričenje o tehnokraciji je odveč, posebno še, ker ne obstaja resna opredelitev, kaj bi mogla biti tehnokracija. K tehnokratskim očitkom se zatekajo nekateri kadri v administrativnih, državoupravnih in političnih organih, nesposobnih razumeti tehnologijo in tehniko v sedanjem času. Temu nasproti velja sprejeti ukrepe za popularizacijo tehniških znanosti in njihovih praktičnih pridobitev, zagotavljajoč jim eno primarnih mest v javnih občilih.

Objektiven premik v prid tehniškega razumništva ne more in ne sme pomeniti zaostajanja ali podcenjevanja humanistične inteligence. Prav z rastjo tehnike in tehnologije, z rastočo zahtevnostjo do vseh udeležencev

v produkcijskem procesu, s povečano izrabo plodov industrije, kmetijstva in drugih uslužnosti in s tem z vedno širšim pritegovanjem vseh ljudskih slojev v krog visoke civilizacije, tudi doslej malo dotaknjenih, se pravi naroda v celoti, do zadnjega človeka, se veča pomen in vloga humanistične inteligence. Pričakovati je rastočo povpraševanje po njenih zmogljivostih, pri čemer gre tudi z njene strani za dopolnjujočo se težnjo v tem procesu: ustvarjati višjo raven povpraševanja. Ta težnja ustreza socializmu kot višji stopnji družbene kulture. Zadovoljitev povečanih in oplemenitenih potreb omogočajo napredujoče humanistične vede, osvobojene različnih formalizmov.

Inteligenci kot celoti bo v veliko korist, če svojemu znanju in umetniškim hotenjem tudi vnaprej doda spoznanje sedanjega kritičnega marksizma kot osnovo in temeljni nazor, očiščen od stalinizma in stalinističnih prijemov, vštevši osebnostni kult.

S pogumno in odkrito, v ničemer zatajeno rehabilitacijo žrtev nezakonitih preganjanj v letih po osvoboditvi, ki so dobila obliko stalinističnega obračunavanja z drugače ali enako mislečimi, moramo med inteligenco in vobče v narodu obnoviti oziroma utrditi zaupanje v politični sistem, originalno zgrajen pri nas, četudi ob pomanjkljivostih, ki jih je potrebno odstraniti. Sodni organi morajo postati vzorec neodvisnega, nepristranskega, vsakemu vplivanju nedovzetnega, v svoji stroki kvalificiranega in sploh poštenega vedenja. Strogo pravna ureditev družbe (ali države) bodi v socializmu vzorna. Hlapec Jernej mora zmerom najti pravico.

Takšni ukrepi zamorejo učvrstiti temelje naše družbe in ustvariti razpoloženje demokratičnosti in pravičnosti.

19. Povečati sredstva za razvoj

Za uresničitev navedenih nalog in perspektiv tako federacije kot republike se pojavlja nujnost povečati sredstva za razvoj SR Slovenije.

Velik del dodatnih sredstev za razvoj lahko dasta racionalizacija in varčnost vsega državnega aparata, o čemer je bil govor v zgornjih poglavjih.

Črpati potrebna sredstva nam mora pomagati lastno gospodarstvo z vsemi panogami na račun racionalizacije in nenehnega izpopolnjevanja, vštevši izumiteljstvo v tehnologiji in produkciji. Zato so dobrodošle vse nove vpeljave, vsaka, tudi najmanjša, ki izboljšava ob prihranku sredstev in delovne moči. Izdatno in realno nagrajevati vse novosti!

Dodatna sredstva nam morajo nadalje dati ukrepi za krčenje odvečnega administrativnega aparata in odvečnih ustanov ter preveč razdrobljenih organizacij samoupravljanja v produkciji, distribuciji in potrošnji. Zlasti gre odvzeti sredstva administrativnemu aparatu, neudeležnemu pri ustvarjanju presežne vrednosti, in sicer v razmerju do petdesetih odstotkov.

Krčenje administrativnih izdatkov mora iti vzporedno s temeljito strokovno pripravljenostjo kadrov, ob vrhunskih zmogljivostih sodobne uprave, ki naj postane vzor nove, ugledne in časti vredne administracije, sposobne in učinkovite, hitre in varčne.

Ta ukrep je nujen in možen, ker obstaja vrsta ustanov, ki se ponavljajo, ki se bohotijo celo trikratno, štirikratno in tako drobijo kadre in sredstva, a predvsem onemogočajo koncentracijo sposobnosti in udarnosti na odločilnih področjih.

V ta namen:

- odpraviti vsako ponavljanje ustanov in organizacij, ki drobijo zmogljivosti in sredstva, da bi dosegli polno racionalizacijo naporov in najvišjo učinkovitost raziskav in vodenja zadev;

- podpreti in posplošiti ukrepe, podobne ukrepom Gorenja v Titovem Velenju, ki vračajo delovno silo iz napihnjene administracije neposredno v produkcijo;

- v nekaj letih skrčiti administrativni aparat, zlasti sloj nameščencev, na polovico, da bi v njem ostali najsposobnejši in najpotrebnejši menedžerji in strokovnjaki računalništva, komerciale in načrtovanja, ne da bi se v čemerkoli poslabšalo njihovo gmotno stanje; v zglednih primerih uvesti dodatno stimuliranje najsposobnejših;

- najmanj za polovico zmanjšati statistične in podobne obveznosti v administraciji, ki zatrpavajo zdaj njeno produktivno delo!

- sprejeti ustavni zakon, po katerem noben nanovo sprejet zakon ali predpis ne sme vsebovati določil, ki bi terjala zaposlitev dodatnih administrativnih moči; dovoljeno je le prestrukturiranje že zaposlenih;

- vsem reduciranim nameščencem zagotoviti zaposlitev v ustrezni materialni produkciji ali z njo povezanih službah (promet ipd.).

20. Osredotočiti intelektualne zmogljivosti

V skladu z navedenimi vodili za majhen narod je potrebno intelektualne zmogljivosti osredotočiti na razvojne naloge in vede, ki ne zahtevajo velikanskih investicij, dostopnih le velikim narodom oziroma državam. To bi lahko bile matematične vede, posamezne panoge elektronike, deloma medicinske vede, gradbeništvo in arhitektura, gozdarska veda, posamezne veje biologije, zlasti agrarne, družbene vede, med njimi nacionalno jezikoslovje, leposlovje, zgodovina ipd.

Na izbranih področjih je treba osredotočiti kadrovske in materialne zmogljivosti. Pritegniti gre najsposobnejše ljudi, všteti tiste, ki delujejo v zamejstvu in ustvariti za znanstveno-raziskovalne kadre najboljše možnosti. Njihove naloge naj bodo povezane z zahtevami razvoja Slovenije in hkrati s kapitalnimi raziskavami na svetovni ravni.

Za načrtnejši in uspešnejši razvoj znanosti je potrebno sedanjo slovensko akademijo (SAZU) razdeliti na dve: Akademijo znanosti in Akademijo umetnosti.

Hkrati gre združiti inštitute in oddelke, ki obstajajo tako v akademiji kot na univerzi, da ne bi bilo vzporednih raziskav namesto koncentriranih, da bi se znanstveni naporji načrtno usmerjali in da bi se težišče znanstveno-raziskovalnega dela preneslo na prihodnje naloge slovenskega naroda. Prednost pri tem dati akademijama, ki naj postaneta štab vrhunske znanosti in znanstveno-raziskovalnega načrtovanja, zaradi česar ju gre kadrovsko utrditi in pomladiti s prodornimi praktiki in za zdajšnjo in prihodnjo prakso dovezetnimi teoretiki, ter zlasti s talenti, ki združujejo eno in drugo.

21. Prednost nacionalni kulturi in visoki umetnosti

Prihajajoče obdobje v življenju in razvoju slovenskega naroda terja nov vzpon njegove kulture in s tem nekatere spremembe v kulturni politiki.

Namen kulturne politike je, da utrjuje, širi in razvija visoko nacionalno kulturo, še posebej visoko nacionalno umetnost, ki bi plemenitila človeka in narod, ki bi pospeševala njun humani in svobodoljubni razvoj in ki bi s kulturno-prosvetne plati dopolnjevala zaželeno visoko stopnjo tehnološkega razvoja in razcveta vedno širših področij znanosti, zlasti najnovejših vej fizike, kemije in biologije, v skupnem naporu ustvariti človeško družbo brez vojn in vojnih groženj, brez izkoriščanja človeka po človeku, brez policijskih preganjanj, brez posebnih pravic posameznikov ali narodov, brez zavestnih in nezavednih poizkusov izpodkopavati moralne temelje ljudstva. Kulturna politika naj poudarja in zagovarja samobitnost in dostojanstvo svobodnega slovenskega naroda. To pomeni hkrati tesno seznanjanje z nacionalnimi kulturami drugih narodov Jugoslavije z namenom pospeševati vzajemno spoštovanje in rastočo strnjjenost tako navznoter kakor navzven.

Kakor doslej je treba tudi v prihodnje zagotoviti pretok vseh umetniških in drugih kulturnih informacij in pojavov, ostajaje pri načelu »za sto barv in sto cvetov«, ne da bi bile omejevale individualne ali množične pobude na tem področju in ne da bi se na njem uvajale prepovedi. Zlasti mladina naj ostane v svojih iskanjih svobodna in odprta do vseh novih vsebin in oblik, saj v teh iskanjih izraža nove čase in pogosto tudi družbene proteste, ta iskanja pa utegnejo doseči visoko raven in postati del narodove kulture.

Hkrati je treba ohraniti nacionalno samostojnost v odnosu do vseh novih pojavov v kulturi, z visoko kritičnostjo kot prvim vodilom pri ocenjevanju vsebine in oblike kulturnega ustvarjanja. Pri tem se je izogibati:

a) enostranskosti v ponujanju kulturnih dobrin; posredovati velja različne tokove različnih narodov v različnih jezikih, brez vsiljevanja ozkih in vprašljivih struj, značilnih za elito, odtrgano od ljudstva;

b) prikimavanju pojavom v kulturi in javnosti, ki širijo nizke instinkte in sovraštvo, grobosti in prostaštvo, nasilje in kriminal, hinavščino in lakiranje resničnosti, nacionalno nestrpnost in šovinizem, preživele in zastarele predstave o družini, o ženskah, o drugih narodih in rasah;

c) senzacionalnostim in komercialnemu odnosu do kulture; ne reklamna cenenost, ne plitvo dobičkarstvo, ne naivno nasedanje prozornim namenom in prebrisanim potezam tujih združb nas ne smejo zmotiti.

Slepo posnemanje naj ne uživa nobene naklonjenosti, pa naj si izbira vzor kjerkoli.

Iz vsega tega izhajajo prednosti pri pospeševanju in finansiranju kulturnih (umetniških) prireditel in dosežkov. Slovenski narod si zaradi majhnosti s težavo, toda hrabro pritrujuje iz svojih dohodkov sredstva za kulturo, zato naj bodo ta sredstva dostopna za tiste panoge kulture, ki skrbijo za visok telesni in duhovni razvoj naroda, kakor na primer akademije, nacionalno slovensko gledališče, knjižnice, muzeji, univerza in podobno. Razsipništvo ljudskih sredstev za odvečne parade in posamezna kratkotrajne modne pojave naj nima mesta.

Prednosti naj imajo klasične in preverjene tradicionalne smeri tako v mednarodnem kakor narodnem merilu, prav tako novi posegi in dosežki, če odsevajo bodisi nacionalno bistvo in obliko ali občečloveške stiske in rešitve, če plemenitijo človeško družbo, če dvigajo razvoj naroda

v napredni, humani in dostojanstveni smeri. Nove vsebine in oblike pri tem ne smejo biti zanemarjene.

Prednost naj imajo narodne tvorbe, lepote ljudskega značaja in ustvarjanja, pobude ljudstva in njegovih pristnih, samorastniških in izšolanih talentov ter prireditve ljudstva (in mladine), namenjene dvigu splošne kulturne ravni do stopnje, ko bo posameznik sposoben sprejemati najvišje dosežke narodnega in mednarodnega ustvarjanja ter se vključevati vanj.

Tem prednostim in stvaritvam naj služijo natečaji, nagrade in druga sredstva za pospeševanje talentov. Doslej so služila preračunanim komercialnim potezam in reklamiranju trenutnega zvezdnitva. V prihodnje je treba nagrajevanje nameniti bogastvom vsebine in lepotam oblik trajne veljave, a prav tako novim posegom dostojne kulturne vrednosti. Vso pozornost resnično kulturni vzgoji!

Tudi pri razvijanju telesne kulture velja osredotočiti napore na posamezne ustrezne zvrsti ob spoštovanju navedenih kriterijev.

Kakor doslej bodi nezmanjšana skrb posvečena slovenskemu jeziku, njegovemu bogatstvu in modernizaciji, a hkrati osvobajanju ob njemu nesvojiskih oblik in od pačenja, ki prihaja od družbenopravnih ustanov.

Po tej poti naj slovenski narod hodi samostojno, tako da sledi lastnim težnjam in pristnemu napredku. Le s samobitnostjo, z žlahtnostjo in lepoto bo vnesel svoj delež v zakladnico kulturnega človeštva.

22. Iz šolstva odstraniti konservatizem

Eno temeljnih dejstev položaja Slovencev v svetu je pomanjkanje surovin in energetskih virov na njihovem ozemlju, zaradi česar se mora Slovenija zatekati k uvozu surovin in energije. V takih, razvoj otežujočih razmerah strateškega pomena je zato prva potreba ekonomike, da razpolaga z zelo visoko kvalificirano delovno silo – poleg najsposobnejšega vodstva. Zato je vzgoja takih kadrov nacionalna naloga prvenstvenega pomena. Obče vodilo bodi: Sposobnim svobodno pot! Odtod se porajajo naloge v šolstvu.

V osnovnem in srednjem šolstvu naj obveljajo naslednje poglavitve smernice:

- dati mladini osnove modernega splošnega znanja, da bi bila pri vključevanju v materialno produkcijo in z njo zvezano dejavnostjo sposobna menjati poklice v odvisnosti od zahtev tehnike in tehnologije, ki zaradi naglega znanstvenega napredka naglo in v temeljih menjajo materialno življenje vsakih pet, deset ali dvajset let; pripravljanje mladega človeka v šolah samo za en poklic – za »Fachidiota« po izrazu iz XIX. stoletja – je treba imeti za škodljiv cehovski konservatizem; izkoreniniti sedanje pomanjkljivosti v šolah je mogoče le s pospeševanjem delovnih sposobnosti in z zbujanjem intelektualnih zmogljivosti mladine ter njenim pripravljanjem za naloge prihodnosti;

- omogočiti mladini visokošolsko izobrazbo na zahtevnejših osnovah, v skladu z najnovejšimi znanstvenimi dosežki;

- dati mladini znanje jezikov in občo izobrazbo, kar ji bo omogočilo osvajanje vrhunskih dosežkov kulture in umetnosti različnih narodov ter lastno vključevanje v ustvarjalne procese;

- pospeševati pri mladini poznavanje lastne nacionalne kulture in kul-

ture narodov Jugoslavije in vsega sveta; marksizem naj postane njeno pristno doživetje in njena svojska pridobitev tako s študijem kot z vključevanjem v produktivno družbeno delo;

- vzgajati mladino v socialistični morali, v skromnosti in poštenosti, za humane, to je plemenite odnose med ljudmi;

- doseči, da bodo naši mladi rodovi zagotavljali krepko in zanesljivo nacionalno prihodnost Slovencev.

Prepovedati nenehno menjanje napotkov med šolskim letom in jalovo eksperimentiranje.

Radikalno spremeniti odnos do učiteljstva, da bo prvenska vzgojna sila naroda. Postopno in v pospešenem tempu doseči visokošolsko izobrazbo učiteljev.

V visokem šolstvu je potrebno:

- prvič, omejiti vse reformne poizkuse na najnujnejše;
- drugič, osredotočiti vse sile in sredstva na šolanje oziroma pripravljane strokovnjakov najvišjih stopenj, to je na ravni, na mnogo višji od dosedanje.

23. Povečati pomoč slovenskim narodnim manjšinam v Italiji in Avstriji

Dosežkov slovenskega naroda, omenjenih v prejšnjih točkah, nista bili deležni slovenski manjšini v Italiji in Avstriji. Delno izboljšanje njihovega političnega in kulturnega položaja gre pripisati zavzetosti matične države za njihove interese, deloma pa napredku demokratičnosti v Italiji in Avstriji po drugi svetovni vojni. Vendar ostaja vrsta upravičenih zahtev Slovencev v teh državah glede svojega nacionalnega razvoja. Neizpolnjena ostaja združitev vseh Slovencev v eni državi, davni nacionalni cilj Slovencev. Takšna združitev bi pomenila spreminjanje državnih mej v Evropi, kar preprečujejo zdaj poleg mirovnih pogodb tudi določila helsinške listine o varnosti in miru v Evropi.

Slovenskemu narodu v sedanjih evropskih in svetovnih razmerah ne preostaja drugega, da za zdaj in v obstoječih razmerah pristaja na nespremenljivost evropskih mej. Zaveda se te svoje žrtve v imenu miru in varnosti v Evropi. Pridržuje si pa pravico, da v morebitnih spremenjenih razmerah za obstoj in razvoj spremeni svoje stališče.

Te obstoječe okoliščine nalagajo matičnemu narodu Slovencev v okviru socialistične Jugoslavije, da bolj kot doslej pomaga svojim narodnim manjšinam v Italiji in Avstriji, prav tako na Madžarskem, se pravi Sloveniji v tujini. Pomoč in sodelovanje naj se razvijata na gospodarskem in kulturnem področju. To bo pospeševalo enoten slovenski nacionalni in kulturni prostor. Nacionalne manjšine naj pomenijo mostove med narodi za mir in miroljubno sožitje.

Z zamejskimi rojaki, ne glede na njihovo nazorsko ali drugačno opredelitev, gre gojiti vzajemno prenikanje v znanosti, prosveti, literaturi, šolstvu, športu itd., z uprizarjanjem skupnih nastopov, medsebojnih gostovanj in obiskovanj, s posredovanjem različnih kulturnih dobrin. Gospodarska pomoč naj bo omejena na ekonomsko ogrožena področja, usmerjena naj bo zoper brezposelnost in narodno nazadovanje.

To naj bi pomenilo hkrati posredno pomoč slovenskim rojakom v zamejstvu v njihovih težnjah po ustreznem ustavnem in zakonskem polo-

žaju v državi, vštevši pravico do nadomestila na gospodarskem in kulturnem območju zaradi demografske majhnosti.

Sredstva, odstopljena slovenskim nacionalnim manjšinam v zamejstvu, morajo biti upoštevana oziroma zaračunana pri odmerjanju prispevkov, posojil in druge pomoči Slovenije federaciji socialistične Jugoslavije. Še več, od federacije smemo pričakovati pomoč za »Slovenijo v tujini«.

24. Ustanovitev vseslovenskega kulturnega parlamenta (sveta)

Navzlic odtrganosti zamejskih Slovencev od matičnega naroda in posledic tega zanje lahko ugotavljamo, da se je njihova nacionalna zavest obdržala na visoki ravni in celo povečala. To stanje potrjujejo številni podatki o vključevanju naših manjšin v svoje neposredno okolje kakor tudi o njihovi udeležbi v kulturnem življenju vsega slovenskega naroda. Dejavnost prosvetnih društev in ustanov z gojitvijo narodnih izročil, izdajanje lastnega tiska, znanstveni inštituti, hitro naraščanje mlade inteligence in njen prodor v kulturne in umetnostne sfere, udeležba Slovencev na radiu, televiziji, v gledališču, filmu, založništvu in drugih javnih občilih, povezava Slovencev v Italiji in Avstriji z naprednimi tamkajšnjimi društvi in posamezniki v solidarnostnih akcijah in mnoge druge demokratične pridobitve pričajo o živahnem, neizčrpnem in neiztrebljivem življenju zamejskih Slovencev. Enoten kulturni prostor slovenske nacije je postal živo dejstvo ne glede na meje.

Zaradi tega je dozorel predlog o ustanovitvi vseslovenskega kulturnega parlamenta ali sveta (ideja Bojana Štiha), v katerega bi poslali zastopstva tako kulturno-prosvetne organizacije iz SR Slovenije kakor ustrezne organizacije Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. Naloga tega parlamenta (sveta) bi bila koordinacija skupnega kulturnega udejstvovanja, sprejemanje priporočil za načelna stališča na tem področju, reševanje jezikovnih in podobnih zadev, skupnih slovenski naciji.

Institucija vseslovenskega kulturnega parlamenta (sveta) ne more in ne sme biti ovira za korektno in prijateljske odnose Slovenije in Jugoslavije s sosednimi državami.

25. Pospeševati rast družin in rojstva otrok

Skrb malega slovenskega naroda mora veljati tudi lastnemu demografskemu razvoju. S stagniranjem ali zmanjševanjem številčnega stanja Slovencev se ni mogoče sprijazniti, saj pomenita nacionalni samomor. Nadomesti naj ju rahel demografski napredek, zanesljiv in zdrav, da bo narod obstal in rasel ter se nenehno uveljavljal v krogu evropskih narodov. Geslo kot »Naj se rodi le zaželen otrok!«, ki izhaja iz razmer velikih narodov, ni umestno pri majhnem narodu, kakor je slovenski. Poleg svojega splošno demokratičnega značaja odseva tudi individualistične nazore o družbi in človeku. Družba naj pri demografskem stagniranju ali nazadovanju malih narodov stimulira rast družin in zvečevanje števila rojstev otrok z ukrepi, kakršne že uporabljajo sosedni in večji narodi (Čehi, Madžari). Tako naj bi materam z dvema otrokoma ali več, ne glede na zaposlitev v družbenem sektorju, na posamezni kmetiji ali v obrti, odmerili po progresivno rastoči lestvici dodatne socialne prednosti (obvezno zavarovanje, otroški dodatki ipd.). Zmerna številčna rast nacije je nujna naloga.

Premajhen prirastek slovenskega prebivalstva je tudi vzrok za dotok nekvalificirane delovne sile iz drugih republik.

26. Povečati skrb za priseljence iz drugih republik

SR Slovenija je vzorno uredila razmere, v katerih živijo narodne manjšine, to je Italijani in Madžari.

Drugače je z delavci in njihovimi družinami iz drugih republik, ki so se priselili v Slovenijo, predvsem s srbohrvaškega in albanskega jezikovnega področja. Zanje ni zadostne družbene skrbi, dasi so številčno močnejši od narodnih manjšin. Zato je potrebno:

a) pospeševati kulturno-prosvetno dejavnost priseljencev s tem, da se jim dá na razpolago ustrezne prostore (sobe, dvorane, domove) za dvig splošne kulture in za njihovo dobro počutje v SR Sloveniji;

b) skrbeti za povezavo priseljenih delavcev s svojimi rojaki v drugih republikah in omogočiti vzajemna gostovanja prosvetnih in podobnih društev;

c) zagotoviti šolanje priseljenih delavcev, da dosežejo splošno izobrazbo in pridobijo poklic ali povečajo kvalifikacijo; pouk naj poteka v njihovem materinem jeziku (srbohrvaščini, albanščini);

č) omogočiti vsem priseljencem, da se naučijo slovenščine in tako enakovredno vključijo v slovensko okolje in v višjo civilizacijsko stopnjo, presegaje ostanke fevdalnega bivanja; pouk slovenščine naj bi bil obvezen;

d) za šoloobvezne otroke priseljenih družin obdržati zdajšnje možnosti pouka na srbohrvaških šolah ali oddelkih ter povečati te možnosti do zadovoljivte želja njihovih staršev;

e) priseljence, ki so zakrivali kriminalna dejanja, izseljevati iz SR Slovenije;

f) ustanoviti redno katedro za albanščino na ljubljanski univerzi.

Pri tem velja upoštevati zakone, pravila in priporočila republik, odkoder so priseljeni delavci.

27. Popraviti in dopolniti slovenski nacionalni značaj

Hiter razvoj, mnoge pridobitve, ki so radikalno spremenile gmotni in kulturni položaj vsakega in vseh, nadalje številni vplivi z vseh strani, večkrat nezadostno osvetljeni, so vnesli v značaj slovenskega naroda določene negativne novosti, ki mu jemljejo značajske prvine, ustvarjene v zgodovini in zlasti v veliki narodnoosvobodilni vojni in v prvi dobi socialistične graditve.

Zato je na vrsti naloga odstraniti iz sedanjih navad in trenutnega psihološkega stanja vse, kar je tuje in škodljivo slovenskemu narodu. Miselnost in čustvenost slovenskega človeka je potrebno utrjevati na naprednih izročilih, na nacionalni samozavesti, prekaljeni skozi stoletja, na morali, zrasli med partizanstvom in v letih obnove, na sodobnih znanstvenih pogledih na družbo in naravo, na etiki socializma, na zavesti kolektivnega napredka, na patriotizmu, to je zvestobi narodu in domovini, na bratskih čustvih do narodov Jugoslavije. K odlikam vsakega posameznika spada težnja po resnici in pravici. Egoizem potrošništva velja preseči, hlapčevska nagnjenja in zaplotništvo pa iztrebiti. Oblikovati v značaju poteze, ki jih

nimamo, a so v socializmu potrebne. Etična regeneracija (Matjaž Kmecl) je zapoved časa.

Nacionalni značaj naj ustreza zgoraj označenemu nacionalnemu programu Slovencev med graditvijo socializma. Ustvariti moramo aktiven lik socialističnega slovenstva. Pomaga naj Slovencem pri stopanju v prihodnost!

Živeti hočemo dobro, v svobodi, z lepo kulturo in s kritično samozavestjo.